

ΑΡΙΘΜ. 8.
Τόμος Α'.

Συνδρομή, ἀρχομένη ἀπὸ 1. Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους, ἑτησία μόνον καὶ προπληρωτὴα:
Πανταχοῦ φθόγκ. χρ. 20 ἢ μέρκ. 16.

ΕΤΟΣ Α'.
τῇ 15/27. Ἀπριλίου 1885.

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ*)

ὑπὲρ

Ε. Α. ΡΟΪΔΟΥ.

Ὅτε πρὸ ἱκανῶν ἤδη ἐτῶν κατέθεσα τὸν κάλαμον μετὰ τὸ τέλος νεανικοῦ μου ἔργου, εἶχον σταθεράν ἀπόφασιν νὰ μὴ λάβω πλέον αὐτὸν εἰς χεῖρας διὰ τοὺς ἐξῆς δύο λόγους, τῶν ὁποίων τὸ βάσιμον δύσκολον φαίνεται μοι ν' ἀμφισβητηθῇ. Ὁ πρῶτος τούτων εἶναι, ὅτι κατὰ τὴν παρούσαν τῆς γλώσσης ἡμῶν κατάστασιν οὐδὲ δύο μεταξὺ δέκα αὐτοῦ ἰδεῶν δύναται ὁ γράφων νὰ μεταδώσῃ, δὲν λέγομεν ἀκριβῶς, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἐπαρκῶς, χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς χρήσεως λέξεως τινος ἢ γραμματικοῦ τύπου, ἢ ἐξορισθέντος τοῦ γραπτοῦ ἡμῶν λόγου, ὡς δῆθεν χυδαίου, ἢ ἀρχαίου καὶ ἀχρήστου ἐν τῷ προφορικῷ. Κατ' ἀμφοτέρως δὲ ταύτας τὰς περιπτώσεις, εἴτε τὸ λεγόμενον καὶ μὴ γραφόμενον, εἴτε τὸ γραφόμενον καὶ μὴ λεγόμενον προτιμήσῃ ὁ συγγραφεὺς, ἀδύνατον εἶναι νὰ διατυπώσῃ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ ἀμιγῇ καὶ ἀμόλυντον ἀπὸ παντὸς περισπασμοῦ τῆς προσοχῆς ἐπ' αὐτὰς τὰς λέξεις, ἐνῶ αὗται τότε μόνον δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐκπληροῦσαι τὸν προορισμὸν αὐτῶν, ὡς ἀκριβῶς παρελάνθωσι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἀναγνώστου ἐντελῶς ἀπαράτηρητοι. Τοῦτο ὅμως εἶναι παρ' ἡμῖν κατ' ἐξάρεσιν δυνατόν, μόνον ὡς ἀκριβῶς ἐν συμπτώσεως τύχῃσι πᾶσαι αἱ λέξεις ὁλοκλήρου φράσεως κοιναὶ καὶ ἀκριβῶς ὅμοιαι τὴν κλίσιν ἐν τε τῇ ἀρχαίᾳ καὶ τῇ σήμερον ἑλληνικῇ, τῇ λαλουμένῃ δηλ. καὶ οὐχὶ τῇ γραφομένῃ. Ὁ ἀναγινώ-

σκων λ. χ. „τράγος, λύκος, ἀετός, τὴν πέριδικα“, προσέχει εἰς μόνην τὴν παράστασιν τῶν τοιούτων ζώων· ἀλλ' εἴτε „αἰλουρος“ γράφῃ τις εἴτε „γάτος“, εἴτε „πάπια“, εἴτε „νῆσσα“, εἴτε „ὁ χῆν“ εἴτε „ἡ χῆμα“, εἴτε „ἡ πέριδικα“ εἴτε „ἡ πέριδις“, ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ ἐλκύσῃ τὴν προσοχὴν καὶ ἐπὶ τὸ ἀρχαϊκὸν ἢ τὸ δημῶδες τῆς λέξεως ἢ τῆς κλίσεως, τὰ οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν πρὸς τὰ πτηνὰ καὶ τὰ τετράποδα ταῦτα, καὶ ἀμαυροῦντα τὴν καθαρότητα τῆς παραστάσεως διὰ τῆς ἀναμίξεως ὅλως ἀσχετοῦ αὐτῇ γραμματικοῦ περισπασμοῦ. Ὅσάκις καὶ κατ' ἐλάχιστον διαφέρουσιν ἀλλήλων, οἱ μὲν τύποι τῆς λαλουμένης ἐλκύουσιν ἐφ' ἑαυτῶν τὴν προσοχὴν ὡς φέροντες τὸ στίγμα τῆς προγραφῆς ὑπὸ τῶν λογίων, οἱ δὲ τῆς ἀρχαίας ὡς νεκροί. Μόνον κατόρθωμα τῶν δῆθεν διορθωτῶν τῆς γλώσσης ὑπῆρξε ν' ἀτιμιάσωσι καὶ νὰ καταστήσωσιν ἀχρηστον ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ τὸν πλοῦτον τῆς λαλουμένης, χωρὶς νὰ μεταδώσωσιν εἰς τοὺς ἐκταφέντας ἀττικισμοὺς ζωὴν πραγματικὴν, ἥτις διὰ μόνου τοῦ στόματος οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ καλὰμου δύναται νὰ ἐμφυσηθῇ. Τὴν αὐτὴν δυσάρεστον αἴσθησιν κατῆντησεν οὕτω νὰ προσενῇ εἰς ἡμᾶς καὶ ἡ προσθήκη καὶ ἡ παράλειψις τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ, καὶ ἡ χρῆσις καὶ ἡ ἀποφυγὴ τῆς δοτικῆς πλείστων ὀνομάτων, καὶ τὸ „σεῖς“ καὶ τὸ „ὅμεις“, καὶ ἡ „μῦτη“ καὶ ἡ „ῥίς“, καὶ τὸ „ἐπρόσφερα“ καὶ τὸ „προσήνεγκον“ καὶ τὸ „ἐδάγκασα“ καὶ τὸ „ἐδήξα“, καὶ τὰ ἀναρίθμητα ἄλλα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ταλαντεύεται ὁ γράφων, ὡς ναυτιῶν θαλασσοπόρος μεταξὺ Χαρύβδews καὶ Σκύλλης. Πᾶν τὸ μὴ ἀφορήτως σχολαστικὸν φαίνεται ἡμῖν σήμερον χυδαῖον· ἀντὶ δὲ νὰ ὀλιγοστεύῃ διὰ τοῦ χρόνου, αὐξάνει καὶ κορυφούται τὸ κακόν, διὰ τῆς καθ' ἡμέραν ἀποκοπῆς ζῶντος τινος μέλους τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ δι' ὀζοντος ἀττικοῦ φοιμίου.

*) Σ. Σ. Κ. Οὕτως ἐπεγράψαμεν ὅσα προέταξεν ὁ κ. Ε. Α. Ροΐδης ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς ἀναγνώστας τῶν λίαν προσεχῶς ἐκφερομένων εἰς φῶς Διαφῶρων αὐτοῦ Διατριβῶν, ὧν ὁ φίλος ἐκδότης παρεχώρησεν ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην. Τοιοῦτον δ' ἐπεμένομεν καὶ ἄλλοτε νὰ δώσωμεν τίτλον εἰς γνώμας τινὰς συνελεγμένας ἐκ τῶν διαφῶρων περὶ γλώσσης παρεκβάσεων τοῦ ἀοιδίμου Κοραΐ, φρονοῦντες ὅτι πᾶσα φρόνιμος περὶ αὐτῆς ἰδέα, εὐλήπτως καὶ εὐφυῶς ἐκφερομένη, εἶνε χρησιμωτέρα τοῦ θορύβου αὐτεπαγγέλτων καὶ ἐφημέρων γλωσσοκαθαριστῶν.

Εἰς τὰς πλείστας τῶν λέξεων, ὧν ἔχει ἀνάγκη ὁ γράφων, μετεδόθη οὕτω ἰδιόζουσα κομματικὴ χροιά, ὅση τις ἀγορεύς ἢ διδασκαλείου, „Παληανθροῦπου“ ἢ Ψευδηργιδίου, προστιθεμένη εἰς τὴν σημασίαν αὐτῶν καὶ καθιστῶσα ἀδύνατον τὴν παράστασιν ἀμειγρῶς ἐννοίας, πρὸς ἣν δύναται νὰ χρησιμεύσωσι μόνον ἐντελῶς ἄχροι, ἄσμοι καὶ αὐλοὶ οὕτως εἰπεῖν λέξεις. Ἀλλὰ σήμερον τοσαῦται εἶναι αἱ ἤδη στερηθεῖσαι τοῦ ἀπαραιτήτου τούτου προσόντος, ὥστε καταντῶσιν ἄχρηστα τὰ ἐννέα τοῦλάχιστον δέκατα τῆς γλώσσης. Ὁ γράφων νεοελληνιστὶ εὐρίσκεται οὕτω πρὸ τοῦ διλήμματος, ἢ νὰ παραιτηθῇ τῆς μεταδόσεως πάσης αὐτοῦ ἰδέας, τῆς μὴ δυναμένης νὰ ἐκφρασθῇ διὰ τῶν ὀλιγίστων ἄχρῶν, ἥτοι κοινῶν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ τῇ ὀμιλουμένῃ ὀνομάτων, ἢ ν' ἀναμείξῃ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα εἰς οἰονδήποτε πραγματεύεται θέμα, μολύνων διὰ τοῦ βυζαντισμοῦ τούτου τὴν διαύγειαν πάσης ἐννοίας καὶ τὴν ζωηρότητα πάσης εἰκόνης. Πῶς δὲ νὰ συμβιβάσῃ μετὰ τῆς συγκινήσεως ἐξ οἴουδήποτε αἰσθήματος ἢ τῆς διεγέρσεως οἰουδήποτε πάθους, μετὰ λύπης ἢ γέλωτος, μετὰ χαρᾶς ἢ δακρύων, τὸν διχασμὸν τῆς προσοχῆς τοῦ ἀναγνώστου μετὰ τούτων καὶ τῆς τηρήσεως ἢ τῆς παραβάσεως γραμματικῶν κανόνων; Τοὺς δεδακρυμένους ὀφθαλμοὺς ξηραίνει ὁ ἀναδιπλασιασμός, οἱ δὲ δακρυσμένοι ὄζουσιν ἀφορισμοῦ τῶν λογίων, δημοτικῆς ἐπιτηδεύσεως, Ἐπτανήσου καὶ Λασκαράτου.

Ἡ μόνη ἐνὸς τόπου μετάθεσις ἀρκεῖ πολλάκις νὰ καταστρέψῃ τὰ πάντα. Το ἐπίθετον λ. χ. *βυζαντινὸς* ἀνακαλεῖ ἀμέσως εἰς τὸν νοῦν μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς, κόνιν ἵπποδρόμου, ἀναθυμιάσεις λιβάνου, χρυσοποιικίτα μωσαϊκά, σκιερὰ κελλία, ὀφθαλμῶν ἐξορύξεις, ῥόπαλα εἰκονοκλαστῶν, ὄργια καὶ τροπάρια, πορφύρας καὶ ῥάσα, πατρικίους ἀσπάζομένους τὸ σανδάλιον ἐταίρων, χήνας σιτοφαγοῦντας ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ στήθους τῆς Θεοδώρας καὶ ὅσα ἄλλα συνείδισέ τις παιδιόθεν μετὰ τῶν βυζαντινῶν νὰ συνδέῃ. Ἀλλ' ἅμα μεταβαπτισθῶσιν οὗτοι „βυζαντινοί“, ἀμέσως ἀναμιγνύονται εἰς τὰς ἀνωτέρω ἱστορικὰς ἀναμνήσεις αἱ „Γλωσσικαὶ“ τοῦ κ. Κόντου „Παρατηρήσεις“· εἰς τὴν ὁσμὴν τοῦ λιβάνου πνοὴ διδασκαλικῆς κινάβρας, εἰς τοὺς ἵπποδρομικοὺς ἀγῶνες γραμματικοί, ἔριδες τοῦ κ. Βερναρδάκη πρὸς „τὸν σοφὸν τῆς Ὀλλάνδης“, κομβολόγια παραπομπῶν, ὕβρεων καὶ μηνύσεων κατὰ τοῦ Κοραΐ, τοῦ Θεοτόκη, τοῦ Οἰκονόμου καὶ τοῦ Ἀσωπίου ἐπὶ ἀγραμματοσύνη, μανία ἀνθρώπου διατάσσοντος τοὺς σήμερον Ἕλληνας νὰ λέγωσιν „ἀφ' ἀναχάζομαι“ ἀντὶ ὀπισθοδρομῶ, ἀνεξήγητος μακροθυμίας κυβερνήσεως ἀνεχομένης τοιοῦτο κήρυγμα ἀπὸ ἑδρας Πανεπιστημίου, καὶ πᾶν ἄλλο οὐδεμίαν ἔχον σχέσιν πρὸς τοὺς Παλαιολόγους καὶ τὴν Χρυσομαλλῶ. Ὁ διὰ τοιούτων διωρθωμένων λέξεων ἀναγκαζόμενος νὰ ἐκφράξῃ τὰ διανοήματα αὐτοῦ εὐρίσκεται εἰς τὴν θέσιν ζωγράφου, τοῦ ὁποίου πάντα τὰ χρώματα ἤθελον εἶναι μεμιγμένα μετ' αἰθάλης καὶ βορβόρου. Οὐδὲν ἄλλο τῷ ὄντι ἢ αἰθάλη καὶ βορβόρος εἶναι ἡ προσθήκη εἰς τὴν σημασίαν πάσης λέξεως χροιάς σχολαστικότητος ἢ χυδαῖσμοῦ. Ἄλυστον δι' ἐμὲ αἰνίγμα εἶναι πῶς διέφυγε τὸν φιλόσοφον νοῦν τοῦ Κοραΐ, ὅτι καὶ αὕτη ἡ μετὰ μέτρου καὶ κρίσεως διόρθωσις τῶν τύπων τῆς λαλουμένης ἤθελον ἔχει ἀφευκτον ἀποτέλεσμα νὰ διχοτομήῃ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου μετὰ τῆς γενομένης διορθώσεως καὶ τοῦ σημαινομένου τῆς λέξεως, καθιστῶσα ἀδύνατον τὴν ἀποκλειστικὴν ἐκείνην εἰς μόνην τὴν ἐννοίαν προσήλωσιν, ἀνευ τῆς ὁποίας ὄζει πᾶν ἀνάγνωσμα γυμνάσματος μαθητικοῦ. Ἔτι δὲ ἀπορώτερον φαίνεται, πῶς ὁ Χριστόπουλος, ὁ Βιλλαρᾶς, ὁ Ρίζος καὶ ὁ

Σολωμός, οἱ τόσα ἄλλα ὄρθα καὶ καλὰ γράψαντες περὶ γλώσσης, οὐδέποτε ἐσκέφθησαν ν' ἀντιτάξωσιν, ὡς ἀκαταμάχητον ἐπιχείρημα κατὰ τῆς γνώμης τῶν διορθωτῶν, τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκη τῆς ἀπαρατηρήτου τῶν λέξεων ῥοῆς καὶ τῆς ἐντελοῦς εἰς τοὺς τύπους αὐτῶν ἀπροσεξίας τοῦ ἀναγνώστου. Τὸ ἐπιχείρημα ὠνομάσαμεν ἀκαταμάχητον, διότι ὁ μὴ διχασμὸς τῆς προσοχῆς μετὰ τῆς ἰδέας καὶ τῶν ὀλικῶν τῆς παραστάσεως αὐτῆς μέσων οὔτε ἀτομικῇ ἡμῶν γνώμῃ εἶναι βεβαίως, οὔτε κανὼν μόνης τῆς τέχνης τοῦ γράφειν, ἀλλὰ στοιχειώδης ὅρος πάσης καλλιτεχνίας. Τοῦ ἀγαθοῦ αὐλητοῦ ἀκούεται μόνον τὸ μέλος καὶ οὐχὶ συγχρόνως τὸ φύσημα καὶ ὁ κροταλισμὸς τῶν δακτύλων· ὁ δὲ καλὸς ζωγράφος ἐλκύει τὸν ὀφθαλμὸν εἰς μόνον τὸ εἰκονιζόμενον ἀντικείμενον καὶ οὐδόλως εἰς τὸ κινάβαρι, τὴν ὄχραν, τὸν κρόκον καὶ τὴν λοιπὴν προμήθειαν τοῦ χρωματοπωλείου. Οὕτω καὶ τὸ λεκτικὸν ἔνδυμα τῆς ἰδέας πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν ἐντελῇ διαφάνειαν ἢ μᾶλλον ἀφάνειαν τῶν ὀνομασθέντων „ἀερούφαντων“ χιτῶνων ἐκείνων τῆς Κέω, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἐλαμπον ὡς ὑπὸ κρύσταλλον αἱ σάρκες τῶν δεσποινῶν τῆς Ῥώμης*). Πᾶσα ἐφ' ἑαυτήν, καὶ οὐχὶ ἐπὶ μόνου τοῦ σημαινομένου αὐτῆς, ἐλκύουσα τὴν προσοχὴν λέξις προξενεῖ ἐν τῷ λόγῳ αἰσθήσιν, οἷαν παράκρουσις ἐν συναυλίᾳ, κηλὶς ἐπὶ εἰκονος, μυῖα ἐντὸς ζωμοῦ. Ματαίᾳ δὲ εἶναι ἡ ἐλπίς ὅτι δύναται νὰ παύσῃ ἡ τοῦλάχιστον ἐλαττωθῇ διὰ τῆς ἔξεως καὶ τοῦ χρόνου ἡ ἐξ αὐτῶν ἀηδία. Τοῦτο θὰ ἦτο δυνατόν, ἂν ἡ λεγομένη διόρθωσις περιελάμβανε πλὴν τοῦ γραφομένου καὶ τὸν προφορικὸν λόγον, οὐχὶ τὸν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος καὶ τοῦ βήματος μονόλογον, ὅστις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀπαγγελία γραπτοῦ, ἀλλὰ τὸν συνήθη διάλογον τῆς καθ' ἐκάστην πρὸς πάντας ὁμιλίας. Τῆς δὲ μετὰ τὸν διάλογον καὶ μονόλογον διαφορᾶς πρόχειρον παρέχει παράδειγμα ἡ ἐν αὐτῷ τῷ Βουλευτηρίῳ ἐπικρατοῦσα διγλωσσία. Ἐφ' ὅσον τῷ ὄντι οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους μονολογοῦσιν ἐν ἀταραξίᾳ, μεταχειρίζονται τοὺς τύπους τῆς γραφομένης· ἀλλ' ἅμα ἐξ οἷαςδήποτε ἀφορμῆς ἐξαφθῶσιν, ἅμα ἀρχίσωσιν αἱ διακοπαὶ καὶ διαδεχθῇ ὁ διάλογος τὴν μονολογίαν, εὐθὺς ἀντικαθιστᾷ τὴν ἀπαγγελίαν γραπτοῦ λόγου ἡ ζῶσα λαλιά τῶν Ἑλλήνων, ἡ μόνη δυναμένη μετ' ἀληθοῦς πάθους νὰ συμβιβασθῇ. Οἱ κατακόρως ἀναμασσῶντες ὅτι συμπροσδεύει, ἥτοι ἐξαρχαίzzεται, μετὰ τῆς γραπτῆς, καὶ ἡ λαλουμένη, καὶ ὡς παράδειγμα φέροντες βουλευτάς, εἰσαγγελεῖς, δικηγόρους καὶ ἱεροκήρυκας μονολογοῦντας, ἤθελον εἶναι πολὺ πειστικώτεροι, ἂν ἠδύοκουν νὰ πληροφορήσωσιν ἡμᾶς τίνα οἱ ῥήτορες οὗτοι λαλοῦσι γλώσσαν, συνευθυμοῦντες μετὰ φίλων, ὑπομένοντες τοὺς πόνους χειρουργικῆς ἐγχειρήσεως, ἐπιπλήτοντες παῖδα θραύσαντα ποτήριον, ἀποχαιρετῶντες ἐκπνέοντα συγγενῇ, πατούμενοι καθ' ὁδὸν ὑπὸ ἀπροσέκτου διαβάτου, γονατίζοντες ἐνώπιον γυναικὸς ἢ παραληροῦντες ἐν ὄνειρῳ. Οὐδόλως ἐνταῦθα πρόκειται περὶ γλώσσης τοῦ λαοῦ καὶ γλώσσης τῶν λογίων, ἀλλὰ περὶ διγλωσσίας τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων, τῶν ἐχόντων γλώσσαν ζωντανήν, δι' ἧς ἐκφράζουσι πάντα αὐτῶν τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ πάθη, καὶ καταδικαζόμενων νὰ μεταχειρίζωνται γράφοντες ἢ ἀγορεύοντες ἄλλην τινά, δι' ἧς εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατος ἡ ἐκφρασις παντὸς αἰσθήματος καὶ παντός πάθους. Ἰφ' οἷανδ' ἴποτε καὶ ἂν ἐξετάσῃ τις τὸ ζήτημα ἐποψιν, πάντοτε εἰς τὴν διγλωσσίαν καταντᾷ. Οἱ μὴ θέλοντες νὰ ὁμολογήσωσιν ὅτι ἄλλη εἶναι

*) Τοὺς χιτῶνας τούτους ὠνόμαζον οἱ Ἀττινοὶ „ventus textilis“ καὶ „toga vitrea“.

ἡ γραφομένη καὶ ἄλλη ἡ ὁμιλουμένη, πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ παραδεχθῶσι τὴν διχοτόμησιν τῆς τελευταίας ταύτης, εἰς γλώσσαν μονολόγου καὶ γλώσσαν διαλόγου, εἰς γλώσσαν συγκινήσεως καὶ γλώσσαν ἀταραξίας, ἐχούσας ἰδιαίτερον ἐκαστὴ λεξικὸν καὶ ἐτι μᾶλλον διαφέρουσιν γραμματικὴν. Κατὰ τὸν Σαίξπηρον τεκμήριον σφοδρᾶς συγκινήσεως εἶναι τὸ νὰ λησμονῇ τις ἐνδυνάμενος τὸν λαιμοδέτην αὐτοῦ καὶ τὰς περικνημίδας· πρὸς ἐκτίμησιν ὅμως τῆς ψυχικῆς καταστάσεως τοῦ σήμερον Ἕλληνας φαίνεται πολὺ ἀσφαλέστερον γνώρισμα ἢ χρῆσις ἢ παράλληψις τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ. Τὴν τοιαύτην τελείαν τῆς διωρθωμένης γλώσσης ἀνεπιτηδεύτητα πρὸς διέγερσιν καὶ ἔκφρασιν παντὸς πάθους πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἶχον ὑπ' ὄψιν καὶ αὐτοὶ οἱ διορθωταί, οἱ ἕνεκα τούτου μετονομάσαντες τὸ μανδύλιον „ρίνόμακτρον“, ὡς προσωρισμένον ῥίνας μόνον καὶ οὐδέποτε ὀφθαλμοὺς νὰ στογγίλῃ. Ἐν τῇ δημιουργίᾳ τῆς λέξεως ταύτης διαλάμπει ἅπασα τῶν λογισμάτων ἢ καλαισθησία. Ἄν οὐδὲν δύναται τις νὰ λάβῃ ἀποχωρίζόμενος τῆς φιλάτης του θελκτικώτερον ἐνδύμημα τοῦ ὕγρου αὐτῆς μανδυλίου, κατὰ τι διάφορος ἤθελεν εἶναι ἢ προσφορά ὕγρου . . . μάκτρον τῆς ῥινός. Τὸ αἰσθημα καὶ τὰ δάκρυα μετέβαλεν ἢ διόρθωσις εἰς μῦθον καὶ ἀηδίαν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ μᾶλλον κορυζώντος μάκτρον ἀσυγκρίτως ἀηδεστέρα εἶναι ἢ ἀπὸ τινος χρόνου κατορθωθείσα συγκόλλησις μετὰ τοῦ „θὰ“ τῶν μέσων ἀορίστων καὶ ἢ βδελυρὰ πληθυντικὴ δοτικὴ τῶν περιττοσυλλαβῶν. Ὁ ἀμφιβάλλων περὶ τούτου, ἂς λάβῃ ἀνὰ χεῖρας προσκλητήριον εἰς τὸν χορὸν τῆς πρώτης τοῦ ἔτους, δι' οὗ οἱ μέχρι βαθμοῦ ὑπουργικοῦ γραμματέως ὑπάλληλοι προσκαλοῦνται „σὺν ταῖς συζύγοις αὐτῶν καὶ θυγατράσιν!“

Ἐφ' ὅσον τῆς λεγομένης διορθώσεως τῆς γλώσσης προΐσταντο ἄνδρες οἱ οἱ Κοραῖς καὶ ὁ Ἀσώπιος, οἱ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πλάνῃ διαπρέποντες ἐπὶ σωφροσύνῃ καὶ εὐθυκρίσῃ, ἡδύνατο ν' ἀπομένη ἀμυδρά τις ἐλπίς βαθμιαίας προσεγγίσεως τοῦ προφορικοῦ πρὸς τὸν γραπτὸν λόγον. Πᾶσα ὅμως περὶ τούτου συζήτησις καταντᾷ ἀργολογία, καθ' ἣν ὦραν πάντες πλὴν ἑνὸς οἱ ἔχοντες νοῦν λόγοι θεωροῦσι πρέπον νὰ λησμονήσωσι τό: „Αἰσχροὺν σιωπᾶν, βαρβάρους δ' ἔξιν λέγειν“, οἱ δὲ βάρβαροι οὗτοι χρησιμοδοτοῦσιν, ὅτι πρέπει πᾶς Ἕλληνα νὰ μεταχειρίζεται τὸν κάλαμον αὐτοῦ ὡς σκαπάνην, ὅπως εὐρύνη καὶ καταστήσῃ ὅσον τάχιστα ἀνυπέρβλητον τὸ μετὰ τῆς λαλουμένης καὶ τῆς γραφομένης χάσμα. Ὁ τοιοῦτος γραπτὸς λόγος ἐπαπτίσθη ὑπὸ τοῦ σχολάρχου διὰ τοῦ ὀνόματος „ἀστειός“, θεμελιώδης δὲ τῆς σχολῆς ταύτης ἀρχὴ φαίνεται οὕσα ἢ ἀκριβῶς ἀντιθετος τῆς ἡμετέρας. Ἄν ἡμεῖς πιστευόμεν ἀπαραίτητον τῶν λέξεων προσὸν τὸ νὰ παρέρχωνται ἐντελῶς ἀπαράτηρητοι, „ῥέουσιν ἴσχυϊ“ ὡς τὸ ὕδωρ τῆς Σιλωάμ, οἱ ὁπαδοὶ τῆς νέας αἵρέσεως διδάσκουσιν ἀπ' ἐναντίας, ὅτι πολὺ μᾶλλον τῆς ἐννοίας πρέπει νὰ ἐλκύῃ τὴν προσοχὴν τῶν λέξεων καὶ τῶν κλίσεων ἢ „ἀστείότης“. Ἄδικον δὲ ἤθελεν εἶναι νὰ μὴ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἐπιτυχάνουσι πληρέστατα τοῦ σκοποῦ. Πῶς τῷ ὄντι νὰ προσέξῃ εἰς τὴν ἔννοιαν ὁ ἔχων νὰ θαυμάσῃ τὰ „ἀφίκετο“, τὰ „ἐκδίδεται“, τὰ „σχὼν τῆς τιμῆς“, τὰ „νὰ πληρῶται“, τὰ „ἵνα ἐνδῶ“, τὰ „ἐπὶ τὸ βῆμα παριῶν“, τὰ „ἔχω δι' ἐλπίδος“, τὰ „θὰ ποιήσεται“, τὰ „ἐγνώρισεν ἡμῖν ὁ τηλέγραφος“, τὰ „δέον ἵνα γένηται“, τὰ „προσηνεγμένος“, τὰ „ἐξηγησάμην, ἐσημειώσάμην, ἐφιλοτιμησάμην, ὑπηνιξάμην“ καὶ τὴν ἄλλην ἀπὸ τινος χρόνου μολύνουσιν τὸν γραπτὸν ἡμῶν λόγον αἰσχίστην κοπρολογίαν; Καὶ ἀστεία δὲ ἂν ὑποτεθῶσι ταῦτα, πρέπει καὶ τότε νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὴν κατωτάτην βαθμίδα τοῦ

ἀστείου. Οὐχὶ μετὰ τῆς ἀστειότητος τοῦ Λουκιανοῦ καὶ τοῦ Μολιέρου, τῆς εἰς τὴν διάνοιαν ἀποτετιομένης, ἀλλὰ μετὰ τῆς κωμικότητος τοῦ Ἀρλεκίνου καὶ τοῦ Πουλκινέλα, τῆς θηρευούσης γέλωτα διὰ παράταξιν λέξεων ἀλλοκότων. Τὸ δὲ „ἀστείωτατον“ πάντων εἶναι, ὅτι τὰ τέρατα ταῦτα πολιτογραφοῦνται ἄνευ ἀνάγκης, ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου τῆς ἐκφράσεως κέρδους, ἐκ πλατωνικοῦ ἔρωτος πρὸς τὴν ἀηδίαν.

Εἰς τοιοῦτον ἐπέπρωτο νὰ κατακυλισθῇ βόρβορον ὁ αὐτοῦ ἡμῶν γραπτὸς λόγος. Ὁ λογιώτατος τῆς „Βαβυλωνίας“ ἦτο τοῦλάχιστον συνεπής, λαλῶν ἀπαρραλλάκτως ὅπως ἔγραψεν· οἱ διάδοχοι ὅμως τούτου, πρὸς ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἀπὸ τοιαύτης φοβερᾶς ὑποχρεώσεως, προτιμότερον ἐνόμισαν νὰ καταδικάσωσι τὸ ἔθνος νὰ ἔχῃ δύο γλώσσας. Ἡ διαίρεσις τοῦ λόγου εἰς „ἀστεῖον“ καὶ μὴ „ἀστειόν“, ἦτοι τὸ διαζύγιον μετὰ τοῦ λαλουμένης καὶ γραφομένης, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς γεγονός συντελεσθέν, ἀφ' ἧς ἡμέρας εἰσεχώρησαν εἰς πλείστας ἐφημερίδας, εἰς τὰ δημόσια ἔγγραφα καὶ αὐτὰ τὰ ἀνακτορικὰ προσκλητήρια, οἱ μονολεκτικοὶ μέλλοντες, οἱ μέσοι ἀόριστοι, τὰ εἰς μὴ ῥήματα, αἱ περιττοσύλλαβοι δοτικαὶ καὶ τὰ ἄλλα βδελύγματα, τὰ ὅποια ἀνέχεται μὲν ὁ χάρτης, ἀλλὰ σικχαίνεται καὶ ἀποπτύει Ἕλληνας τὸ στόμα. Τὸν κίνδυνον τῆς διγλωσσίας προσέειδε καὶ τὰ ὀλέθρια αὐτῆς ἀποτελέσματα κατέδειξε πρὸ τριακονταετίας ἡδὴ ὁ ἀείμνηστος Σπυρίδων Τρικούπης*), ὁ οὐδόλως προβλέπων ὅτι ἐπὶ τῆς πρωθυπουργίας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἐπέπρωτο νὰ προκηρυχθῇ τὸ σχίσμα ἀπὸ ἄμβωνος πανεπιστημιακοῦ, ἀδιαφορούσης τῆς κυβερνήσεως, γελώντων ἐν σιωπῇ τῶν ἄλλων καθηγητῶν**) καὶ οὐδενὸς θέλοντος νὰ κατανοήσῃ ὅποια εἶναι διὰ τὸ ἔθνος συμφορὰ ἢ διγλωσσία. Παραλείποντες πᾶσαν ἄλλην ἐξ αὐτῆς ἡθικὴν καὶ ὕλικήν ζημίαν, περιοριζόμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι αὕτη ἰσοδυναμεῖ πρὸς πνιγμὸν ἐν τοῖς σπαργάνοις καὶ ταφῇ ὑπὸ ἀσάλευτον πλάκα τῆς οἴας δὴποτε νεοελληνικῆς φιλολογίας, ἥτις οὐδεμίαν εἶχεν ἄλλην αἰσιωτέρου μέλλοντος ἐλπίδα, πλὴν τῆς συνδιαλλαγῆς τῆς λαλουμένης πρὸς τὴν γραφομένην. Ἐφ' ὅσον τῷ ὄντι δὲν ἀποδειχθῇ ἐσφαλμένος ὁ θεμελιώδης νόμος τῆς αἰσθητικῆς ἐπιστήμης, ὁ ἀπαιτῶν ἐν πάσῃ τέχνῃ τὴν εἰς μόνην τὴν ἰδέαν ἀποκλειστικὴν προσήλωσιν τῆς προσοχῆς, καὶ οὐχὶ τὸν διχασμὸν αὐτῆς μετὰ τῆς ταύτης καὶ τῶν ὕλικῶν τῆς παραστάσεως μέσων, ἀδύνατον εἶναι νὰ γράψῃ τις καλλιτεχνικῶς ἑλληνιστί, δι' ἑλλειψιν λέξεων παρερχομένων ἀπαράτηρητων. Τοιαῦτα εἶναι μόναι αἱ καθεκαστὴν χρησιμεύουσαι ἡμῖν πρὸς ἔκφρασιν, οὐ μόνον τῶν διανοημάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν αἰσθημάτων ἡμῶν ἐν πάσῃ τῆς ψυχῆς καταστάσει. Πρὸς ἀπεικόνισιν οἰοῦνται αἰσθημάτων ἀδύνατον εἶναι νὰ χρησιμεύσωσι λέξεις διαφέρουσιν κατὰ ἐν ἴσῃ ἢ μίαν κεραίαν ἐκείνων, τὰς ὁποίας αὐτομάτως ἐκστομίζομεν ὑπὸ τὸ κράτος εὐρισκόμενοι τοῦ αἰσθημάτων τούτου. Ἀλλ' εἰς τὰς πλείστας τούτων ἐνεκόλαψαν ἡδὴ τῆς γλώσσης οἱ διορθωταί τὸ στίγμα τοῦ χυδαῖσμοῦ, τὸ ἐλκύον ἐπ' αὐτοῦ τὴν προσοχὴν καὶ καθιστῶν αὐτὰς ἀχρήστους ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ. Αἱ λέξεις καὶ οἱ τύποι τῆς λαλουμένης εὐρίσκονται εἰς ἣν περίπου θέσιν ἄνθρωπος καταδικασθεὶς δι' ἀδίκου ἀποφάσεως, τοῦ ὁποίου πάντες μὲν ἀναγνωρίζουσι τὴν ἀθωότητα, ἀλλ' οὐδεὶς δύναται νὰ ἐξαλείψῃ τὸν ὑπὸ μωροῦ ἢ ἀσυνειδήτου δικαστοῦ στιγματισμὸν. Ταύτας ἀναγκάζεται ὁ συγγραφεὺς ν' ἀπο-

*) Βλέπε τὰ προλεγόμενα τῆς α' ἐκδόσεως τῆς ἱστορίας αὐτοῦ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

**) Εἰς τούτων μ' ἔλεγε προχθές, ὅτι τὸν εἰρηγῆν τοῦ „ἀστείου λόγου“, ὀνομάζουσιν οἱ συνάδελφοί αὐτοῦ „φιλολογικὸν Μακράκην“.

φεύγει, οὐχὶ ὡς χυδαίως, ἀλλ' ὡς στερηθεύσας τὸ προσὸν τοῦ ἀχρόου καὶ ἀπαρτηρήτου. Ἀληθῶς δὲ εὐχρηστοὶ ἀπέμειναν οὕτω μόναι αἱ κοιναὶ τῇ ἀρχαίᾳ καὶ τῇ λαλουμένῃ. Ἀλλ' ὅσα δύναται τις νὰ ἐκφράσῃ διὰ τοῦ ἑλλειπεστάτου τούτου λεξιλογίου εἶναι τόσον ὀλίγα, ὥστε ταχέως ἀποκάμνει ἀναγκασόμενος νὰ θυσιάσῃ τὰς πλείστας καὶ πολλάκις τὰς καλλίστας τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ πρὸς ἀποφυγὴν γλωσσικῆς ἀηδίας. Περὶ τοῦ Παγανίνης λέγεται ὅτι κατώρθωσε νὰ θέλῃ τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ διὰ βιολίου, εἰς τὸ ὅποιον μία μόνον ἀπέμενε χορδή. Τοιοῦτό τι ὄργανον κατήντησεν ἐκ τῶν ἀδίκων ἐξοστρακισμῶν καὶ τῆς βρυκολακιάσεως τῶν ἀττικῶν τύπων ἢ γραφομένη γλῶσσα. Ἀλλ' οὔτε εὐκολον εἶναι νὰ γίνῃ τις Παγανίνης, οὔτε πιστεύομεν ὅτι κακῆνός δὲν ἤθελε προτιμῆσθαι νὰ φυτεύῃ λάχανα, ἀν κατεδικάζετο εἰς ἰσόβιον

χρῆσιν μονοχόρδου*). Ὁ δ' ἕτερος τῶν ἐν ἀρχῇ τοῦ προλόγου τούτου μνημονευθέντων δύο λόγων περιορίζεται εἰς τὸν ἐξῆς ἀπλούστατον συλλογισμόν, ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα, τὸ ὅποιον ἤθελεν δαπανῆσαι, ὅπως γράψω μίαν μόνην μετριωτάτην σελίδα, ἡδυνάμην ν' ἀναγνώσω εἰκοσι τοῦλάχιστον καλλίστας τοῦ Σπένσερ, τοῦ Ἡλιοδώρου, τοῦ Ρενάν, τῆς Σάνδ, τοῦ Λουκιανοῦ, τοῦ Ἄινε ἢ τοῦ Τενυσῶνος· ἀκαταμέτρητος δὲ ἤθελεν εἶναι παρ' ἐμοὶ οἴησις ὁ φόβος μὴ ζημιώσω ἐκ τούτου τοὺς, τυχόν, ἀναγνώστας μου, ἐνῷ πρόχειρα εἶναι καὶ αὐτοῖς τῶν συγγραφέων τούτων καὶ πλείστων ἄλλων ἰσαξίων τὰ ἔργα.

*) Τί κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην ἔπρεπε νὰ γίνῃ, καὶ τί καὶ σήμερον δύναται νὰ γίνῃ, ταῦτα πιθανὸν νὰ ἐκδέσωμεν ἐν προσεχεῖ ἡμῶν πραγματείᾳ.

ΕΠΙΣΟΔΙΟΝ ΑΡΜΑΤΩΛΙΚΟΥ ΕΡΩΤΟΣ

ὑπὸ Σ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ.

Καὶ ἡ Μοῦσα καὶ ὁ πεζὸς λόγος δύνανται ἐν ἐκτάσει νὰ ἐντυφῶσιν εἰς τὴν περίοδον τοῦ ἁρματωλικοῦ καὶ τοῦ Κλέφτικου τῆς Ἑλλάδος βίου. Τὰ ἔτη τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀριθμοῦσιν ἔργα καὶ γεγονότα, ἅτινα ὑπερυψοῦσι τόσον τὸ ἐλευθέρων ἀνδρικὸν φρόνημα, ὅσον καὶ διατέμνουσι καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς διαστάσεις τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν. Ἡ ποίησις διὰ τῶν ἀοιδῶν τῆς ἐποχῆς μας ἐξύμνησεν ἐν μέρει τὴν πλήρη ζωὴς ταύτην περίοδον, ἀλλ' ὁ πεζὸς λόγος ἴσταται δυστυχῶς ἀπλοῦς θεατὴς πρὸ τοῦ ὄγκου τούτου. Βεβαίως δὲν κατεχόμεθα ὑπὸ τοσαύτης μαυρίας ὥστε νὰ διεκδικώμεν προνόμιον ἀνακαλύψεως ἐπὶ πασιφανῶν καὶ πρὸ πολλοῦ ἐγνωσμένων ἰδεῶν· ἀλλ' ἐπιχειροῦντες σήμερον νὰ κινήσωμεν μικρὸν λίθον ἐκ τῆς μεγάλης πυραμίδος τοῦ πρώην Ἑθνικοῦ μας βίου, εὐχόμεθα ὅπως μὴ βραδύνῃ ἢ ἐμφάνισις τῆς μεγάλης ἐκείνης χειρός, ἥτις θὰ δυνήθῃ νὰ σκιαγραφήσῃ δεόντως τὰς θαυμασίας αὐτῆς εἰκόνας πρὸς αἰωνίαν διδασχὴν καὶ παράδειγμα τῆς νέας γενεᾶς. Τὰ κατωτέρω ἐκτυλισσόμενα οὐδὲν ἄλλο εἰσιν ἢ ἀφηγήσεις πραγματικοῦ ἐπεισοδίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πεποικιλμένου διὰ τῶν χρωμάτων, ἅπερ τὸ εἶδος τῆς γραφῆς ἀπαιτεῖ. Ὁ ἀναγνώστης εἶνε ἐλευθερὸς νὰ ἀποκαλέσῃ ταῦτα, διηγημάτιον, σκηνὴν ἁρματωλικοῦ βίου, ἢ, συμφωνῶν μεθ' ἡμῶν, ἐπεισόδιον ἔρωτος τοιούτου. Δι' ἡμᾶς ἀρκεῖ νὰ φθάσῃ μέχρις αὐτοῦ καὶ μὴ ἐνταφιάσῃ ὑπὸ τὰ πιεστήριά τοῦ τυπογραφείου.

Ἡ μακροβιότης ὅμως τοῦ ἀνωτέρω ἐπεισοδίου, διασωθέντος ἐκ τῆς ἀπὸ στόματος εἰς στόμα ἐξηκονταετοῦς αὐτοῦ περιπλανήσεως μέχρις ἡμῶν, μᾶς κολακεύει νὰ πιστεύσωμεν ὅτι δὲν ἐπέπρωτο νὰ διασωθῇ, ὅπως τὸ ἐνταφιάσῃ ἢ ἡμετέρα διήγησις, ἥτις ἔχει ὡς ἐξῆς.

I.

Παρὰ τὴν Ἐρινεόν, κώμην τῆς ἐπαρχίας Δωριδος καίτται ἡ Μοῦνη τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Ὀικοδόμημένη ἐφ' ὕψηλόν κατὰ τὸ μᾶλλον βράχου περιστοιχίζεται κατὰ τὸ μεσημβρινὸν αὐτῆς μέρος ὑπὸ ὕψηλόν τε δένδρων, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ἐκτείνεται μικρὰ πεδιάς. Βράχοι ἀπτόμοι ἐπικαθῇνται τοῦ βορείου αὐτῆς μέρους, ἀφ' ὧν διακρίνονται αἱ χιονοσκεπεῖς τῆς Γκιώνας καὶ τοῦ Παρνασσοῦ κορυφαί. Εἶνε πρῶτα ἡμέρας τινὸς τοῦ Μαρτίου τοῦ 1820. Αἱ πρῶται τοῦ ἡλίου ἀκτῖνες, διασχίζουσαι τὸν ὁμηλώδη τῆς

αὐγῆς πέπλον, ἀπογυμνοῦσι βαθμηδὸν τὰ παρὰ τὴν Μοῦνην γραφικὰ τοπία καὶ ἀφίνουσι νὰ ἐντυφᾷ τὸ ἅπληστον τοῦ διαβάτου ὄμμα ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ αὐτῶν ὄψει.

Πρὸ τῆς θύρας τοῦ προαυλίου τῆς Μοῦνης ἴσταται εἰς νεανίας, ἀναμένων τὴν λῆξιν τῆς ἱερουργίας. Εἶνε εἴκοσι περίπου ἐτῶν ἡλικίας. Ἐνδεδυμένος πολὺπτυχον λευκὴν γρουστανέλλαν, ἀπαστράπτει ἐκ τῶν διασταυρουμένων ἐπὶ τοῦ στήθους του χαίμαλλίων. Τὸ ὕψηλόν καὶ κανονικόν του ἀνάστημα, ἡ ὅλως ἀνδρική αὐτοῦ παράστασις, ἡ ἐπὶ τοῦ λευκοῦ τραχήλου του κατερχομένη παχεῖα μέλαινα κόμη συνενοῦμενα πρὸς τὴν ἐκτάκτου καλλονῆς μορφήν του, ἀποτελοῦσι τὸ τέλειον τοῦ ὡραίου. Σπανίως ἢ φύσις ἐπεδαψίλευσε τοσοῦτον ἀφρόνως τὰ δῶρά της πρὸς ἀνθρωπίνην ὑπαρξίν. Ὡς μήτηρ φιλόστοργος ἐπλασεν αὐτὸν κατὰ τὴν μεγαλητέραν της καλαισθητικὴν ἑξάψιν.

Μετά τινα δευτερόλεπτα ὁ κώδων τῆς Ἐκκλησίας ἀνήγγειλε τὸ τέλος τῆς προσευχῆς τοῦ ὄρθρου, ὁ δὲ νεαρὸς φουστανελλοφόρος εἰσῆλθεν ἐν αὐτῇ, ποιήσας τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ.

Δὲν ἦτο παροδικὸς ἐπισκέπτης τῆς Μοῦνης ὁ εἰσελθὼν νεανίας, οὔτε τυχαῖος διαβάτης. Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐγένετο δόκιμος ἐν αὐτῇ. Δὲν γνωρίζομεν τὰ αἰτία τὰ ὠδήσαντα αὐτὸν ὅπως ἐγκλείσῃ τὴν ἑαρινὴν του ὑπαρξίν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τούτου ἀσύλου· βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι ἀφ' οὗτου τὰ ῥήματα τοῦ Ναζωραίου περιώρισαν τὴν Πυθίαν ἐντὸς Φρενοκομείου, ἢ καταδιωκομένη Ἑλληνικὴ φυλὴ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας εὗρισκεν ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν της εἰς τὰ ἱερὰ ταῦτα ἄντρα, κραταιουμένη ἐν τῇ πρὸς τὸν Θεὸν πίστει της, καὶ διασώζουσα εἰς τὰς προσευχὰς αὐτῆς τὸν ἐθνισμόν καὶ τὴν γλῶσσάν της.

Τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας του διήνυσεν ὁ νεαρὸς δόκιμος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μακρὰν τῶν πόλεων καὶ χωρίων, ζῶν ἐν μέσῳ τῆς μεγαλοπρεποῦς καὶ παρθένου τῆς Δωριδος φύσεως. Τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ἐγαλούχησαν αἱ διηγῆσεις τῆς μητρὸς του, διηγούμενης αὐτῷ τὰς καταδρομὰς τοῦ Ἀλῆ, τὰς σφαγὰς τῶν Χριστιανῶν, τῶν ὑπὸ τούτου διωκομένων, τὸν βίον τῶν Ἀρματωλῶν, τὸν γενναῖον κατὰ τινα μάχην θάνατον τῶν δύο θείων του. Μετὰ τῶν προσευχῶν τῷ ἀπεμνημόνευε τὰ ἄσματα τῶν Κλεφτῶν καὶ τοὺς ὕμνους τοῦ πρωτομάστορος. Ὁ πατήρ του τὸν ἐδίδασκεν ὀλίγα γράμματα.